

kvantitativní parametry demografického vývoje Severočeského kraje a vnitrokrasné diferenciace ve stati *Některá demografická specifika Severočeského kraje*, převážně na základě dat z tří posledních censů. Poněkud svérázným, přesto však velmi zajímavým pokusem zkoumat prostorové preference je studie Miroslava Hrdličky *Preferenze sídelních prostorů v Čechách*, založená na výzkumu provedeném u studentů přírodovědecké fakulty UK.

Stat J. Stehlíka, *Problém početního maxima lidské populace světa — konfrontace názorů*, je svým postavením zaměřena polemicky. Přináší informace o názorech na světový populační vývoj.

Z poměrně úzce demograficky zaměřených statí doporučujeme pozornosti především ty, jež podle našeho názoru představují zásadní přínos dosavadnímu demografickému poznání: především je to studie J. Matesové *Základní trendy v dlouhodobém řádu vymírání české populace* a článek E. Čánové *Vliv mortalitních krizí na vývoj porodnosti*. Čtenáři více orientovanému na vlastní demografická témata připomínáme i další statí ročníku: T. Kučera: *Kvocienty a míry v demografii*, P. Vereš: *Vývoj plodnosti na Slovensku 1880–1910*, M. Sugareva a J. Rychtaříková: *Nové pohledy na vývoj plodnosti v letech 1965–1980 v Bulharsku a v Československu*, J. Dvořák, V. Srb, M. Aleš: *Výzkum reprodukce (1981)* a L. Buzinakayová, V. Kauerová: *Uroveň vzdělání a kvalifikace pracovníků v SSR*.

25. ročník Demografie přinesl celkem 20 recenzí, většinou sovětských prací (9). Menší pozornost byla v roce 1983 věnována pracem autorů z ČSSR, z ostatních socialistických zemí a ze zemí kapitalistických.

Ivan Lesný

Ladislav Hrzal — Jakub Netopilík: *Ideologický boj ve vývoji české filozofie*

Praha, Svoboda 1983, 455 s.

Koncem roku 1983 vyšlo v nakladatelství Svoboda po osmi letech druhé, přepracované a doplněné vydání (1) práce L. Hrzala a J. Netopilíka *Ideologický boj ve vývoji české filozofie*, v níž si autoři vytyčili úkol postihnout základní rysy pohybu a střetů protikladných proudů filozofického a sociologického myšlení v nejvýznamnější epoše našich moderních dějin. V podstatě reagovali na výzvu strany po porážce kontrarevolučních sil kriticky analyzovat vývoj jednotlivých společenských věd, odhalovat nositele a šířitele revizionismu, zúčtovat s jejich idejemi a rozvíjet společenské vědy na základě idejí marxismu-leninismu. Složitost zvolené problematiky, rozsah problémů, které se v práci řeší, předznamenaly přípravu a zpracování publikace, které probíhalo formou postupných kroků, což umožnilo vytipovat otázky v naší společenskovědní frontě vysoce aktuální, jejichž objasnění bylo objektivně nutnou podmínkou pro další vývoj vědy, pro řešení úkolů vyplývajících z procesu rozvíjení socialistické společnosti.

Autoři pojali celou práci jako všestrannou kritickou analýzu názorů a koncepcí hlavních představitelů, kteří rozhodným způsobem formovali revizi marxisticko-leninské filozofie a na rozsáhlém materiálu s bohatými citacemi našich předních marxistických filozofů se pokusili ukázat nejen vývoj ideologického boje, ale zároveň postihnout i snahy našich filozofů tvůrčím způsobem v této polemice rozvíjet marxisticko-leninskou filozofii v nových podmínkách budování socialistické společnosti. Pro tuto komplexnost přístupu lze práci objektivně zařadit mezi nečetné publikace reprezentující cenný zdroj hodnotících poznatků pokrývajících významnou etapu vývoje české filozofie. Z tohoto hlediska je práce také cenným příspěvkem k marxisticko-leninské analýze historie naší filozofie. Na skutečnosti nic nemění ani fakt, že autoři ve srovnání s prvním vydáním knihy některé historizující pasáže zestručnili.

Po prvním českém vydání (Praha, Svoboda 1975) vyšlo slovenské vydání (Bratislava 1976) v upravené podobě. Přepracovaná verze (s rozvedením některých pasáží, či naopak se zestručňováním jiných s ohledem na čtenáře), vyšla v roce 1982 v SSSR, v nakladatelství Mysl, pod názvem *Boj proti filozofickému revizionismu v Československu*.

V každém novém vydání autoři reagovali na nové skutečnosti, které s odstupem času ještě prohloubily závažnost některých problémů, ukázaly další souvislosti, hierarchii významu jednotlivých otázek, jejich dlouhodobou platnost. Z těchto důvodů bylo v recenzovaném vydání upraveno například rozvržení kapitol: místo původní kapitoly *Romanticko-maloměšťácký výklad socialismu* bylo zařazeno pře-

(1) První vydání bylo publikováno v nakladatelství Svoboda v r. 1975 a recenzováno v č. 4/1976 Sociologického časopisu.

pracované téma pod názvem *Kritika revizionistických modelů socialismu*, v jehož rámci je analyzována otázka demokratického socialismu jako jednoho z pramenů maloburžoazních představ o socialismu. Jeho filozofické zdroje (Kantova etika), spojitost s představami „etického socialismu“ byly jak známo podnětnými inspiracemi i pro stoupence a propagátory „socialismu s lidskou tváří“ u nás.

V novém vydání je širší pozornost věnována i vlivu otevřených buržoazních a prokapitalistických koncepcí. Podrobněji je například charakterizován Masarykův světový názor a podán zasvěcený rozbor výkladu jeho „objevitelů“ v šedesátých letech u nás.

Výraznou předností druhého vydání *Ideologického boje ve vývoji české filozofie* je i prohloubení a rozšíření vlastního výkladu problému, tak jak jej řeší marxistická filozofie a sociologie. V této souvislosti se také zřetelněji prosazuje další závažný moment práce. Kromě významného přínosu v oblasti komplexního zhodnocení revizionismu krizových let, který shodně vyzdvihli mnozí autoři již publikovaných recenzí, představuje práce — vzhledem k formě a obsahu zpracování problematiky revizionismu a řadě dalších aspektů — závažný příspěvek k rozvíjení boje se současným revizionismem v mezinárodním komunistickém hnutí. Obsahuje totiž řadu zobecněných závěrů, které jsou stále platné a z nichž lze čerpat podněty a argumenty proti současným revizionistickým teoriím a koncepcím. I v praxi ostatních komunistických stran, zvláště v rozvinutých kapitalistických zemích, se potvrzuje, že otevřený boj proti revizionismu je nutným předpokladem pro řešení složitých úkolů současnosti, pro další vývoj marxismu-leninismu.

Způsob řešení stávajících problémů, které revizionisté u nás vydávali za tvůrčí rozvíjení marxismu, je možné postihnout v téměř nezměnné formě v teoriích i politice komunistických stran hlásících se například k eurokomunismu. Nepřekvapuje proto ani Carrillovo tvrzení, že Duběčkovo vedení jako první v praxi budování socialismu realizovalo eurokomunistické myšlenky skutečné svobody a demokracie. Nejsou nelogické ani nezakryté kontakty představitelů stran hlásících se k eurokomunismu s našimi emigranty či otevřená ocenění ze strany představitelů revizionistických tendencí v oblasti politické ekonomie v krizovém období u nás. Autoři analyzují tuto situaci v kapitole *Ideologický boj či ideologické soužití?* Z hlediska možných zdrojů revizionismu v mezinárodním dělnickém hnutí je velmi aktuální kritika nositelů existenciálně antropologické a scientisticko-pozitivistické revize marxismu-leninismu u nás, jež je obsahem dvou následujících kapitol.

Sedmá kapitola je věnována *Kritice revizionistických modelů socialismu* a svým obsahem se úzce dotýká problémů současného revizionismu, který však, jak autoři přesvědčivě ukazují, nepřichází s ničím novým. Jeho představitelé i dnes zpochybňují vedoucí roli komunistické strany a úlohu dělnické třídy ve společenském vývoji; přitom šíří teorie o současném zániku dělnické třídy. Popírají rozdíl a protiklad mezi kapitalismem a socialismem (dnes například argumenty o existenci dvou velmocí — USA a SSSR). Připisují socialismu podobné vlastnosti a vývojové tendence jako buržoazní společnosti, hlásají „volnou hru politických sil“, „toleranci vůči opozici“, nové modely sociální demokracie atd. V podobném duchu se odvíjely i představy československých revizionistů, jejichž názory podrobili autoři v konfrontaci s celospolečenským vývojem zásadní kritice.

Marxistická analýza zkušeností v ČSSR z let 1968—69 potvrdila, že netřídní, šovinistické, protisovětské programy oslabují jednotu strany, jednotu dělnické třídy a mas pracujících jsou přímým důsledkem opouštění leninských principů výstavby a činnosti komunistické strany, popření revolučních tradic strany a jejich marxisticko-leninských programových principů. „Marxismus-leninismus učí, že dělnická třída — aby mohla splnit svou historickou úlohu — musí vytvořit svou přísně třídní, internacionální politickou stranu, vyzbrojenou poznáním zákonů společenského vývoje a uskutečňující vedení jejího třídního boje a budování nové společnosti“ (s. 331). Závěr, který se prověděl v krizovém období u nás, je v současné době vysoce aktuální například pro španělské komunistické hnutí. Dříve akceschopná revoluce Komunistická strana Španělska se nyní v důsledku šíření revizionistických myšlenek označovaných za eurokomunismus ocitla v hluboké krizi. Obdobně jako pravicevci či levicoví propagátoři „modelů“ socialismu u nás se i španělská eurokomunistická dopouštějí základní chyby, tím, že „porušují dialektiku obecného, zvláštního a jedinečného, internacionálního a národního“. Tvůrčí marxisticko-leninská politika se vyznačuje tím, že poznává a prosazuje obecné v jedinečném a zvláštním. Jestliže jsou ignorovány specifické rysy jednotlivých zemí, a tím i jednotlivé a zvláštní, vzniká dogmatismus a schematismus. Naproti tomu gnozeologickým zdrojem revizionismu je podceňování nebo popírání obecného, obecných zákonitostí. To nutně vede k zřeknutí se cíle revolučního hnutí a k nacionalismu. S odmítáním obecných

zákonitostí vývoje socialismu pravicoví revizionisté a oportunisté odmítali obecné zákonitosti politiky a základní rysy a principy politického systému, jako jsou diktatura proletariátu a vedoucí úloha dělnické třídy v čele s její stranou, svazek dělnické třídy s družstevním rolnictvem a jinými vrstvami pracujících, socialistická demokracie, demokratický centralismus, proletářský internacionismus atd.“ (s. 340).

V případě vývoje v ČSSR koncem šedesátých let, podobně jako v současném španělském komunistickém hnutí, znamenaly a znamenají tyto „omyly“ oslabení strany, její izolaci. U nás se situace ve straně konsolidovala zásluhou cílevědomého prosazování marxisticko-leninských principů v teorii i praxi stranické práce. Ve Španělsku se v současné době řeší ustavením nové komunistické strany marxisticko-leninského typu, která usiluje o sjednocení roztržštěných levicových sil na základě nového programu boje za důsledné provedení demokratických přeměn a socialistickou revoluci.

Pro současný revizionismus zůstává aktuální i požadavek tzv. pluralistického řešení zásadních otázek uspořádání společnosti, přičemž se počítá dokonce s jakousi „fair play“ buržoazie, kterou s ostatními vrstvami společnosti spojuje — podle představ mnohých eurokomunistů — antimonopolistické cítění. Autoři se zabývají „pluralismem“ ideologií, filozofií atd. a na konkrétních názorech jej kriticky analyzují především z filozofického hlediska; současně ukazují jeho eklekticismus a agnosticismus. Idea „pluralismu...“ ztělesňuje nevědecký, subjektivně idealistický směr ve filozofii, který popírá materiální jednotu světa. Místo této jednoty vyhlašuje mnohost jako základní určenost skutečnosti, která existuje bez vnitřní souvislosti a která postrádá obecných zákonitostí.“ (s. 383). Současná revoluční praxe mezinárodního komunistického hnutí dokazuje obecnou platnost závěru o tom, že revizionistické a oportunistické, stejně jako antisocialistické a antikomunistické síly se snaží učinit z pluralismu teoretický nástroj, který by sloužil k dezintegraci jednotné marxisticko-leninské teorie a k rozkladu komunistických stran a mezinárodního komunistického hnutí. Proto je třeba „pluralismus“ rozhodně odmítnout. „V boji dvou světových názorů nemůže být místo pro neutrální postoje a kompromisy. Zde je nutné projevat vysokou politickou bdělost, vyvíjet aktivní operativní a přesvědčivou propagandistickou práci a včas se postavit proti nepřátelským ideologickým diverzím“ (s. 384).

Recenzovaná práce Ladislava Hrzala a Jakuba Netopilíka *Ideologický boj ve vývoji české filozofie*, rozvržená do devíti kapitol a uzavřená zobecňujícím závěrem, k němuž je připojen téměř třicetistránkový seznam literatury a jmenný rejstřík, je cenným materiálem nejen pro teoretické pracovníky v oboru marxistické filozofie, sociologie, vědeckého komunismu, ale i pro badatele v oboru dějin mezinárodního komunistického a dělnického hnutí. Přináší hodnotné podněty pro vědecký výzkum z hlediska metodologie, obsahově argumentace, historické analogie atd.

Vzhledem k tomu, že kniha obsahuje otázky týkající se celkového vývoje marxisticko-leninské filozofie u nás od r. 1945, je zároveň vhodným inspirujícím zdrojem poznatků pro pedagogické pracovníky, lektory a propagandisty v oblasti společenských věd.

Věra Ďurinová

Sedláček Jan: Východiska Durkheimovy sociologie. Analýza a kritika

Praha, Univerzita Karlova 1982, 148 s.

Sedláčkova kniha je zajímavá hned z několika důvodů: předně je to první česká monografická práce o teoretikovi, který i u nás měl značný přímý i nepřímý vliv; dále pak představuje pokus o zásadovou konfrontaci Durkheimovy sociologie s marxismem; a konečně je jedním z nejvýraznějších svědectví o úrovni, již dosáhla marxisticko-leninská sociologie v Československu sedmdesátých let.

Práce je rozčleněna do tří částí. První zachycuje politické a myšlenkové základy Durkheimova díla, druhá rozebírá výchozí pojmy Durkheimovy koncepce společnosti, třetí hledí postihnout základní rysy Durkheimovy sociologické metody.

První část přináší kromě výstižné a stručné biografické informace a kromě shrnutí literatury, na němž čtenáře zaujme postřeh, že první v podstatě vyčerpávající monografii o Durkheimovi je kniha J. V. Osipovové (*Sociologija Emilja Džurgejma*, Moskva 1977), zatímco rozsáhlá literatura buržoazní se vyčerpávala rozbořením a rozvíjením pouhých jednotlivostí a celkový rozbor Durkheimova díla zatím nepodala (s. 16an.), zmapování výchozí konstelace: Durkheimova vztahu k socialismu a Durkheimova vztahu k předchůdcům a současníkům. Sedláček upozorňuje, že termín socialismus měl ve Francii minulého století dva základní významy — původní význam saint-simonistický, znamenající plnou věleněnost individua do perfektně